O‘zbek madaniyatida bu ibora tajribali va dono odamlarni tasvirlashda qo‘llaniladi. O‘zbek xalqida bunday odamlar, ko‘pincha, yoshi ulug‘, hayotda ko‘p narsani ko‘rgan va o‘z hayotiy tajribalariga asoslanib harakat qiladigan kimsalar sifatida tan olinadi. Bu ibora ham dono, ko‘p narsadan xabardor odamni ulug‘-lash uchun ishlatiladi. Ushbu ibora o‘zbek xalq og‘zaki ijodida ham keng tarqalgan bo‘lib, u, ko‘pincha, aql-zakovat, tajriba va chuqur kuzatuvchanlikni ifodalaydi. O‘zbek lingvomadaniyatida bunday iboralar or-qali insonlarning qanday bo‘lishi, qanday fazilatlar ulug‘lanishi kerakligi haqida tushunchalar aks ettiriladi va o‘zbek xalqining hayotiy tajriba va dono qarorlar qabul qilishga katta ahamiyat berishini aks ettiradi.

Xulosa va takliflar (Conclusion /Recommendations). Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, qiyos qili-nayotgan frazeologik birliklarning har biri ma’lum darajada xalqning qadriyatlarini, madaniyatini, odat-marosimlarini o‘zida aks ettirishi bilan birga, etnosning o‘tmishini va kelajagini anglatadi. Ikki tildagi tah-lilga tortilgan paremalar tematik va mantiqiy shakllanishi bo‘yicha bir-biridan farq qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References):

(1). Begmatov E., Madvaliyev A., Mahkamov N., Mirzayev T. va boshqalar. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. IV jild, Toshkent, davlat ilmiy nashriyoti, 2006, 688-bet.

(2). Ernest Miller Hemingway. The old man and the sea. United States, 1952, 127 p.

(3). Hoshimov O‘. Ikki eshik orasi. Roman, mas’ul muharrir A.Samad. Toshkent, “Meriyus”, 2015, 548-bet.

(4). Mark Twain. The complete short stories. Bantam Classic reissue edition. New York, 2005, 737 p.

(5). O‘zbek xalq maqollari. Tuzuvchilar. T.Mirzayev, A.Musoqulov, B.Sarimsoqov. Toshkent, «Sharq», 2005, 253-bet.

(6). Rahmatullayev Sh. O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati. Toshkent, Qomuslar bosh tahririyati, 1992, 380-bet.

(7). Васильева Л. Краткость–душа остроумия. Английские пословицы, поговорки, крылатые выраже-ния:. М., ЗАО Центрполиграф, 2006, 350 с.

Abdujalilova Ruxshona Abdug‘afforzoda (Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filliali ingliz tili o‘qituvchisi; e-mail:ruxshonaabdujalilova9418@gmail.com)

INGLIZ VA O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA KRIMINALINGVISTIK BIRLIKLAR BORASIDAGI QARASHLAR

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi kriminalingvistik birliklar, ularning o‘ziga xos xususiyatlari, funksiyalari va ishlatilish sohalari qiyosiy tahlil qilinadi. Kriminalingvistika tilshunoslik-ning muhim yo‘nalishi sifatida jinoyat tergovida til birliklaridan foydalanish imkoniyatlarini o‘rganadi. Ingliz tilidagi kriminal terminologiya va o‘zbek tilidagi kriminalingvistik birliklar tuzilishi, uslubi va se-mantik jihatlari o‘rtasidagi farqlar va o‘xshashliklar aniqlanadi.*

Kalit so‘zlar: *kriminalingvistika, jinoyat terminologiyasi, ingliz tili, o‘zbek tili, kriminal birliklar, us-lubiy tahlil, badiiy matn, publitsistik uslub, tilshunoslik, qiyosiy tahlil.*

Абдужалилова Рухшона Абдугаффорзода (преподаватель английского языка Термезского филиала Ташкентской медицинской академии; e-mail: ruxshonaabdujalilova9418@gmail.com)

ВЗГЛЯДЫ НА УГОЛОВНО-ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ

Аннотация. *В статье дается сравнительный анализ криминологических единиц английского и узбекского языков, их специфические особенности, функции и сферы использования. Судебная лин-гвистика, как важное направление языкознания, изучает возможности использования языковых единиц в расследовании преступлений. Выявлены различия и сходства между структурой, стилем и семантическими аспектами уголовной терминологии на английском языке и уголовно-правовыми языковыми единицами на узбекском языке.*

Ключевые слова: *криминальная лингвистика, криминальная терминология, английский язык, узбекский язык, криминальные единицы, методологический анализ, художественный текст, публи-цистический стиль, лингвистика, сопоставительный анализ.*

Abdujalilova Ruhshona Abdugafforzoda (English teacher at the Termez branch of the Tashkent Medical Academy; e-mail: ruxshonaabdujalilova9418@gmail.com)

VIEWS ON CRIMINALINGUISTIC UNITS IN ENGLISH AND UZBEK LINGUISTICS

Annotation. *This article provides a comparative analysis of criminal linguistic units in English and Uzbek, their specific features, functions and areas of use. Criminal linguistics, as an important area of lin-guistics, studies the possibilities of using language units in criminal investigation. The differences and simi-*

larities between the structure, style and semantic aspects of criminal terminology in English and criminal linguistic units in Uzbek are identified.

Keywords: *criminal linguistics, criminal terminology, English language, Uzbek language, criminal units, methodological analysis, literary text, journalistic style, linguistics, comparative analysis.*

Kirish (Introduction). Ingliz va o'zbek tilshunosligidagi kriminologik birliklarning ta'rifi va ko'lami ularning tegishli huquqiy va madaniy asoslari bilan bog'liq bo'lgan jiddiy farqlarni ochib beradi. Ingliz tilshunosligida kriminologik birliklar, ko'pincha, huquqiy me'yorlarni buzadigan harakat yoki harakatsizlikni ifodalash uchun ishlatiladigan *crime, offence,* and *criminal offence* (jinoyat) kabi atamalarni o'z ichiga oladi. Bu atamalar huquq tizimiga chuqur singib ketgan va jinoyatni sud nuqtai nazaridan tushunish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Boshqa tomondan, o'zbek tilshunosligi o'z ichiga hududning madaniy jihatlari va ijtimoiy-siyosiy kontekstini aks ettiruvchi kengroq atamalarni o'z ichiga oladi. Bu mahalliy urf-odatlar va an'anaviy huquqiy tizimlarning ta'sirini ta'kidlab, ingliz tilida to'g'ridan to'g'ri ekvivalentiga ega bo'lmagan noyob atamalarni o'z ichiga oladi. Ushbu tillar orasidagi tafovut lingvistik asoslar ular ifodalagan ijtimoiy qadriyatlar va huquqiy amaliyotlar tomonidan qanday shakllantirilishini ko'rsatadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). Ingliz va o'zbek tillaridagi kriminalingvistik birliklar, ularning o'ziga xos xususiyatlari masalasi bir qator tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Xususan, U.Turayevaning fikricha, ingliz va o'zbek kontekstlarida kriminologik birliklarning rivojlanishi va evolutsiyasi alohida traektoriyalar ta'sirida bo'lgan [6;11-b.]. Mahalliy tadqiqotchilardan yana biri Sh .Iskandarovaning ta'kidlashicha, o'zbek kriminologik iboralari soddaroq sintaktik tuzilmalarni ma'qullashi mumkin, ammo ular aniqlik va o'ziga xoslikni ta'minlovchi morfologik burilishlarga boy. Bu farqlar har bir tilning huquqiy va kriminologik kontekstga moslashishini ko'rsatadi [3;7-b.].

Ingliz tilida kriminologik terminologiya evolutsiyasini *o'rta asrlar* davriga, huquqiy tizimning asrlar davomida rivojlanib borishi natijasida huquqiy atamalarning bosqichma-bosqich rasmiylashtirilishini kuzatish mumkin. Rim huquqining ta'siri va undan keyingi huquqiy islohotlar zamonaviy Ingliz huquqiy lug'atini shakllantirishda muhim rol o'ynadi. Aksincha, O'zbekistonda kriminalistik birliklarning tarixiy rivojlanishi mintaqaning o'ziga xos ijtimoiy-siyosiy manzarasi bilan chambarchas bog'liq [2;91-b.].

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Ingliz va o'zbek tilshunosligida kriminalingvistik birliklar borasidagi qarashlar tahliliga bag'ishlangan mazkur maqolada ilmiy tadqiqotning analogik tahlil, analiz, sintez kabi usullaridan samarali foydalanildi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Islom huquqiy tamoyillari va sovet huquqiy ta'limotlarining integratsiyalashuvi madaniy ta'sirlar aralashmasini aks ettiruvchi xilma-xil lingvistik merosga yordam berdi. Natijada har bir tildagi kriminologik birliklarning evolutsiyasi tarixiy o'zaro ta'sirlar, huquqiy islohotlar va madaniy almashinuvlar natijasida shakllanib, o'ziga xos terminologik landshaftlarga olib keldi. Ingliz va o'zbek tilshunosligida qo'llaniladigan kriminologik terminologiyaga madaniy va ijtimoiy-siyosiy omillar katta ta'sir ko'rsatadi. Ingliz tilida ijtimoiy-siyosiy iqlim va madaniy me'yorlar jinoiy faoliyatni idrok etish va ta'rifini tarixan shakllantirib, dinamik va rivojlanayotgan huquqiy leksikaga olib keldi. Masalan, jinoyatning huquqiy ta'riflari o'zgaruvchan ijtimoiy qadriyatlar va sud talqinlariga javoban vaqt o'tishi bilan moslashtirildi. Xuddi shunday, o'zbek tilida ham kriminologik birliklarni belgilashda madaniy va ijtimoiy-siyosiy omillar hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'zbekistonning an'anaviy urf-odatlari va ijtimoiy-siyosiy tarixi, jumladan, uning sovet davridan o'tish davri kriminologik tushunchalarning ifodalanishi va tushunilishiga ta'sir ko'rsatdi. Bu omillar lingvistik landshaftning paydo bo'lishiga yordam beradi, bu yerda til madaniy va huquqiy murakkabliklarni navigatsiya qilish uchun ham aks ettirish ham vosita bo'lib xizmat qiladi. Shunday qilib, madaniy va ijtimoiy-siyosiy elementlarning o'zaro ta'siri ikkala tildagi kriminologik birliklarning o'ziga xos xususiyatlarini tushunish uchun markaziy o'rinni egallaydi [4;53-b.].

Kriminologik atamalarni ingliz va o'zbek tillari o'rtasida tarjima qilish til va madaniy tafovutlar tufayli jiddiy qiyinchiliklar tug'diradi. Birlamchi muammolardan biri bu ayrim yuridik atamalarning to'g'ridan to'g'ri ekvivalentlarining yo'qligi bo'lib, bu, ko'pincha, tarjimada noaniqliklarga olib keladi. Masalan, ingliz tilidagi "crime" atamasi qonunga xilof faoliyatning keng doirasini o'z ichiga oladi, o'zbek tilida esa kontekstga qarab, aniqroq ma'noga ega bo'lishi mumkin. Bunday nomutanosiblik aniq terminologiya muhim ahamiyatga ega bo'lgan sud jarayonlarida tushunmovchilik va noto'g'ri talqinlarga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, har bir tildagi sintaktik tuzilmalar tarjima jarayonini murakkablashtirishi mumkin, chunki ingliz tilida, ko'pincha, o'zbek tilining to'g'riroq sintaksisida ekvivalenti bo'lmasligi mumkin bo'lgan murakkab huquqiy jargon qo'llaniladi. Ushbu lingvistik muammolar to'g'ri va samarali tarjimalarni ta'minlash uchun har ikki tilning huquqiy asoslarini to'liq tushunishni talab qiladi [5;8-b.].

Ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasida kriminologik atamalarni tarjima qilishda til va madaniy tafovutlarni bartaraf etish uchun bir qancha strategiyalardan foydalanish mumkin. Samarali yondashuvlardan biri har ikki tildagi huquqiy tizimlar va atamalarning qiyosiy tahlilidan foydalanishdir. Bu huquqiy atamalarning o‘z madaniy kontekstlaridagi nuanslari va oqibatlarini tushunishni o‘z ichiga oladi va shu bilan tarjimonlarga yanada aniqroq va madaniy jihatdan sezgir tarjimalarni yaratishga imkon beradi. Bundan tashqari, ixtisoslashtirilgan ikki tilli yuridik lug‘atlarni ishlab chiqish murakkab yuridik atamalarning standartlashtirilgan ekvivalentlarini taqdim etish orqali tarjimonlarga yordam berishi mumkin. Huquqiy va kriminologik terminologiyaga e’tibor qaratadigan tarjimonlar uchun o‘quv dasturlari ham tarjimaning aniqligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Ushbu dasturlar tarjimonlarni huquqiy tilning nozik tomonlarini o‘rganish uchun zarur ko‘nikmalar bilan jihozlashi mumkin, bu esa tarjimalarning ikkala tilda ham mo‘ljallangan ma’no va huquqiy ahamiyatga ega bo‘lishini ta’minlaydi. Ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasida kriminologik atamalarni tarjima qilishdagi murakkabliklar va yechimlarni ko‘rsatadigan amaliy tadqiqotlar tarjima jarayoni haqida qimmatli fikrlarni beradi. Masalan, «punishment» (jazo) atamasining tarjimasi bo‘yicha tadqiqot turli madaniy kontekstlarda ushbu tushuncha bilan bog‘liq huquqiy farqlarni yetkazishdagi qiyinchiliklarni ta’kidlaydi. Ingliz tilida «jazo» bir qator huquqiy choralarni o‘z ichiga oladi, o‘zbek tilida esa qo‘shimcha madaniy va axloqiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Bunday holatlarni o‘rganib chiqib, tarjimonlar umumiy tuzoqlarni aniqlashlari va ularni bartaraf etish strategiyalarini ishlab chiqishlari mumkin. Ushbu tadqiqotlar ko‘pincha muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun nafaqat til bilimini, balki ikkala tilning madaniy va huquqiy manzaralarini chuqur tushunishni ham talab qilishini ko‘rsatadi. Ushbu amaliy tadqiqotlar orqali tarjimonlar o‘z uslublarini takomillashtirishlari mumkin, natijada kriminologik kontekstda tarjimalarning sifati va aniqligini oshiradilar [6;72-b.].

Xulosa va takliflar (Conclusion /Recommendations). Xulosa qilib aytganda, ingliz va o‘zbek tilshunosligida kriminologik birliklarni o‘rganish tarixiy, madaniy va ijtimoiy-siyosiy ta’sirlar ta’sirida shakllangan o‘xshashlik va farqlarning boy gobelenini ochib beradi. Ushbu birliklarning ta’riflari, ko‘lami va evolutsion yo‘llarini o‘rganib chiqib, biz tilning jinoyat va adolatga nisbatan jamiyat munosabatlarini qanday aks ettirishini chuqurroq tushunamiz. Til xususiyatlari, jumladan, morfologik va sintaktik xususiyatlar, shuningdek, semantik va pragmatik o‘lchovlar turli madaniyatlarda huquqiy tilga xos bo‘lgan murakkabliklarni ta’kidlaydi. Bundan tashqari, tarjima va tarjima muammolari lingvistik bo‘shliqlarni bartaraf etish va kriminologik kontekstda muloqotni kuchaytirish uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqish muhimligini ta’kidlaydi. Keys tadqiqotlari orqali biz ushbu muammolarni hal qilishning nozik tomonlarini ko‘rsatib berdik, tilshunoslar va huquqshunoslar o‘rtasida doimiy izlanish va hamkorlik zarurligini ta’kidladik. Oxir-oqibat, ushbu qiyosiy tahlil nafaqat ikkala tildagi kriminologik nutq haqidagi tushunchamizni boyitibgina qolmay, balki kriminologiyani o‘rganish va amaliyotida madaniy sezgirlikning muhimligini ham ta’kidlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References):

(1). Crystal D. English as a Global Language. Cambridge University Press, 2003, 352 p.

(2). Durant A., Janny H.C. Leung Pragmatics in Legal Interpretation. Pre-publication version published in Anne Barron, Peter Grundy and Gu Yueguo. The Routledge Handbook of Pragmatics, 2017.

(3). Iskanderova Shirin Daniyarovna. (2024). Classification of the Syntactic Structure of English and Uzbek Languages. International Journal of Language Learning and Applied Linguistics, 3(1), p. 7–12. https://doi.org/10.51699/ ijllal.v3i1.3258

(4). Ismoilova, D. (2023). Criminal terminology in english and uzbek languages. American Journal of Philological Sciences, 3(03), p. 53–58.

(5). Ixtiyorovna, B.D. (2024). Challenges and solutions in english and uzbek translations. Western European Journal of Linguistics and Education, 2(4), p. 5–7.

(6). Turaeva, U. (2021). Comparative study of uzbek and english legal terms legal linguistics: historical foundations, basic concepts and aspects. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities, 1(1.6 Philological sciences).

Rashidova Nargiza (Samarqand davlat Chet tillar instituti o‘qituvchisi)

“DIPLOMATIYA” TUSHUNCHASINING FANGA KIRIB KELISHI VA UNING ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDAGI TALQINI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada zamonaviy hayotimizdagi “diplomatiya” terminining ilk bor kelib chiqish tarixi va rivojlanishi haqida so‘z yuritish bilan birga, ushbu tushunchaning zamoviy tilshunoslik faniga kirib kelishi hamda uni lingvistik tomondan o‘rgangan olimlarning nazariy qarashlari va izohlari haqida so‘z yuritiladi.*